

Şâirler ve Şiir Hakkındaki Rivâyetlerin Tahlîli

Nasseruddîn MAZHARÎ

Abstract: It is possible to encounter many rumors against the art of poetry in Islamic literature. Therefore, the attitude of scholars towards the art of poetry has changed. While some of them had a cold attitude towards the art of poetry, some of them did not only sing and praise poetry, but regarded poetry as an effective means to transfer religious, moral, literary, philosophical and national values to future generations. Of course, both perspectives have their own religious basis. In this article, the verses of both sides have been evaluated, and it has been tried to reach a healthy conclusion that is far from excess and understatement.

Citation: Nasseruddîn MAZHARÎ, “Şâirler ve Şiir Hakkındaki Rivâyetlerin Tahlîli” (in Turkish), *Hadis Tetkikleri Dergisi HTD*, XXI/1, 2023, pp. 145-155.

Key words: Art of Poetry, Hadîth, Poets.

I. Giriş

Başta Kur’ân’ı Kerîm olmak üzere, şiir sanatına karşı birçok hadis kitabında da değişik rivâyetlerle karşılaşmak mümkündür. Âyetlerin bağlamı, esbâb-ı nüzûlü, hadislerin de esbâb-ı vürûdünü göz ardı ettiğimiz zaman, özellikle de rivâyetlerin bağlam, zaman ve zeminini iyice araştırmadan, yüzeysel bir bakış ile okumak şâirler ve şiir sanatına karşı olumsuz bakışa sebebiyet vermektedir. Hepsinden daha önemlisi hadis kaynaklarında geçen hadislerin sıhhat ve zaafını dikkate almadan, tahlil etmeden rivâyette bulunmak, şiir sanatını değersiz uğraşmış gibi göstermektedir. Çünkü âyette, şâirlere tabi olanlara *sapıklar* diye nitelendirirken, rivâyetlerde de şiiri *irin*, şâiri *şeytan* olarak göstermektedir. Dolayısıyla da tahlil etmeden bu gibi olumsuz rivâyetlere bakıp, bir kesimin şiir sanatına karşı önyargıya sahip olmaları, bütüncül hüküm etmeleri, değersiz görmeleri mümkündür.

Diğer tarafta ise hadis kaynaklarında şâirleri ve şiir sanatını öven birçok rivâyet mevcuttur. Bir şâiri Hz. Peygamber (s.a.v.) övüp, şiir söylemeye teşvik ederken, bir diğerinin gazelini dinledikten sonra da, şaire hırkasını hediye ola-

* Dr. Öğr. Üyesi, Karamanoğlu Mehmet Bey Üniv., İslami İlimler Fak., Arap Dili ve Belagati, KARAMAN. nasirmezheri11@gmail. Com

rak vermiştir. Dolayısıyla doğru ve mu‘tedil bir sonuca varmak için bu rivâyetlerin mahiyetini bilmemizle birlikte, bu mevzuda muvafık ve muhalif rivâyetleri eleştirel şekilde yaklaşmakla beraber, ilmi süzgeçten geçirmek gerekmektedir. Bu makalede, şiir sanatının lehinde ve aleyhinde nakledilen belli başlı rivâyetler tetkike konu edilmiş ve değerlendirilmeye tabi tutmuştur.

II. Şiir Hakkında Olumsuz İfade İçeren Rivâyetler

Şiir sanatına karşı hem âyet hem hadis metinlerinde rivâyetlerle karşılaşmak mümkündür. Bu çalışmada şiir sanatına karşı yöneltilen en meşhur ve en bariz naslar tahlil edilmeye çalışılacaktır.

Şairleri ve şiir sanatını hedef alan en önemli dayanak, Şu‘arâ süresinde geçen şu âyettir: وَالشُّعْرَاءُ يَتَّبِعُهُمُ الْغَاوُونَ أَلَمْ تَرَأَهُمْ فِي كُلِّ وَادٍ يَهيمُونَ وَأَنَّهُمْ يَقُولُونَ مَا لَا يَفْعَلُونَ “Şairlere gelince onlar da sapıklara tâbi olurlar. Görmez misin ki, onlar her vadede şaşkıncasına yürür dururlar. Ve şüphe yok ki, onlar yapmayacak oldukları şeyleri söylerler”.¹ Yine şiir sanatının zemmi ile ilgili Abdullah b. Ömer’den (v. 73/693) aşağıdaki rivâyet çok meşhurdur: لَأَنَّ يَمْتَلِئَ جَوْفَ أَحَدِكُمْ فَيَحَا حَيْرَ لَهُ مِنْ أَنَّ “Sizden birinin içine, onu bozacak irin dolması, şiir dolmasından hayırlıdır”.² Bu rivâyeti Müslim (v. 261/875) de benzer lafızlarla Ebû Saîd’den şöyle aktarmaktadır: بَيْنَا نَحْنُ نَسِيرٌ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِالْعَرَجِ إِذْ عَرَضَ شَاعِرٌ يُنْشِدُ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: “خُدُوا الشَّيْطَانَ أَوْ أَمْسِكُوا الشَّيْطَانَ لَأَنَّ يَمْتَلِئَ جَوْفَ رَجُلٍ فَيَحَا حَيْرَ لَهُ مِنْ أَنَّ يَمْتَلِئَ شِعْرًا” “Bir defa biz Arc denilen yerde Resûlullâh (s.a.v.) ile birlikte yürürken aniden önümüze şiir okuyan bir şair çıktı. Bunun üzerine Resûlullâh (s.a.v.): Bu şeytani ahl! Yahut bu şeytani tutun! Bir adamın içinin İrinle dolması, şiirle dolmasından kendisi için daha hayırlıdır, buyurdular”.³ Yine İbn Hanbel, Câhiliye döneminin en meşhur şairi hakkında şöyle bir rivâyet nakletmiştir: إِمْرُؤُ الْقَيْسِ صَاحِبِ لَوَاءِ الشُّعْرَاءِ إِلَى النَّارِ “İmrulkays cehennemde şairlerin sancağını taşıyandır”⁴ İmrulkays ile ilgili bu rivâyeti İbn Adî de kitabında benzer lafızlarla aktarmıştır.⁵ Hz. Peygamber’in (s.a.v.) şiirden nefret ettiğine dair şöyle bir rivâyet ile de rastlamaktayız: فَلَمَّا نَشَأَتْ بَعْضَتْ إِلَيَّ أَوْثَانُ فُرَيْشٍ، وَبَعْضَ إِلَيَّ الشُّعْرُ: “Büyüdüğümde Kureyş’in putları ve şiir bana menfur oldu”.⁶ İbn Hanbel, Taberânî ve Bezzâr tarafından Şeddâd b. Evs kanalıyla şöyle bir rivâyet nakledilmiştir: مَنْ قَرَضَ بَيْتَ شِعْرِ بَعْدَ الْعِشَاءِ الْأَجْرَةَ لَمْ تُقْبَلْ لَهُ صَلَاةٌ تِلْكَ اللَّيْلَةَ “Her kim ki yatsı

¹ Ömer Nasuhi Bilmen, *Kurani Kerim Türkçe Meali Alisi ve Tefsiri* (İstanbul: Kitap Kalbi Yayıncılık, 2020), Şuarâ 26/224-225-226.

² Buhârî Muhammed b. İsmâil, *Sahihu'l-Buhârî* (İstanbul: Çağrı Yay, 1992), “Edeb”, 92.

³ Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyri Müslim, *Sahihu'l-Müslim* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), “Şiir”, 7 (No:2257).

⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned* (Kahire: Dâru'l-hadis, 1995), 6/531.

⁵ İbn Adî, Abdullah b. Adî el-Curcânî, *el-Kâmil fi duefâ'ir-ricâl* (Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1997), 5/135.

⁶ Âcurî, *eş-Şeri'a* (Riyad: Daru'l-Vatan, ts), 3/1422.

namazından sonra bir mısra şiiri dile getirirse, onun kıldığı namaz kabul olunmaz”.⁷ Şiir söylemenin âlimlere yakışamayacağı konusunda, İmam Şafî’ye (v. 204/820) nisbet edilen şöyle bir beyitte bulunmaktadır:

ولو لا الشعر بالعلماء يزري س | لكنت اليوم أشعر من لبيد

Eğer şiir âlimler için bir zül kabul edilmeseydi,

Şimdi Lebid’den daha üstün şair olurdu⁸

Yukarıdaki rivâyetler dışında da şiir sanatı aleyhinde diğer kaynaklarda rivâyetler bulmak mümkündür. Şiir sanatı hakkında akla ilk gelen bu rivâyetleri zikrettikten sonra, şimdi lehindeki bazı rivâyetler zikredilecektir.

III. Şiir Hakkında Övgü İfade Eden Rivâyetler

Yukarıda zikredilen rivâyetlere karşı, şiir sanatını öven, destekleyen birçok rivâyeti de görmek mümkündür. Şiir sanatının sıradan bir sanat olmadığını savunan kesim, şiir lehine aşağıda zikredeceğimiz rivâyetlere sarılıp, bu sanatın yüce bir sanat olduğunu savunmaktadırlar.

Bu konuda şiir lehine olacak ilk delil yine Şu’arâ süresinin 24. âyetidir. Bundan önceki âyetlerde her ne kadar şairlere yergi varsa da, 24. âyette bariz bir istisnâ mevcuttur: *إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَذَكَرُوا اللَّهَ كَثِيرًا وَانْتَصَرُوا مِنْ بَعْدِ مَا ظَلَمُوا*: “Ancak iman edip sâlih amel işleyenler, Allah’ı çok ananlar, kendilerine zulmedildikten sonra (Peygambere hiciv yapan kâfirleri reddederek) öçlerini alanlar müstesnadır”.⁹ Buhârî (v. 256/870), Nesâî (v. 303/915), Ahmed b. Hanbel (v. 241/855), İbn Ebî Şeybe (v. 235/849) ve İbn Balabân’ın (v. 739/1339) Hassân b. Sâbit’i (v.60/680) öven şu rivâyet meşhurdur: *أهَجَّ الْمُشْرِكِينَ، فَإِنَّ رُوحَ الْقُدُسِ مَعَكَ* “müşrikleri hicvet, Cibril seninledir”.¹⁰ Hadis kitaplarının birçoğunda Hz. Ayşe’den (r.a.) şiir sanatını öven böyle bir rivâyette nakledilmektedir: *هُوَ أَهَجُّ الْمُشْرِكِينَ، فَإِنَّ رُوحَ الْقُدُسِ مَعَكَ* “şiir sözdür, güzeli güzel, çirkini de çirkindir”.¹¹ Yine Ka’b b. Zühayr’ın Hz. Peygamber’in (s.a.v.) yanına gelip, *Burde* adıyla tanınan

⁷ İbn Hanbel, *Müsned*, 6/531; Bezzâr, Ebubekir Ahmed b. Amr, *Müsnedü’l-Bezzâr* (Medine: Mektebetü’l-Ulum ve’l-Hikem, 2009), 8/41; Taberânî, Ebû’l-Kâsım Süleyman b. Ahmed, *el-Mu’cemü’l-kebir* (Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye, 1994), 7/278.

⁸ Ebû’l-Fidâ İsmail b. Ömer İbn Kesir, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-azim*, ts., 38.

⁹ Şuarâ 26/227.

¹⁰ Buhârî, “Magâzi” 28; Ebû Bekr Abdullah el-Kûfi İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef fi’l-ehâdis ve’lâsâr* (Riyad: Mektetu Ruşd, 1409), 5/273; Nesâî, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şuayb, *es-Sünen* (Haleb: Mektebu’l-Matbuât, 1986), “Menâkıb” 8236.

¹¹ Ebû Ya’Lâ, Ahmed b. Ali b. Müsennâ, *Müsnedü Ebi Ya’la el Mevsli* (Beyrut: Dârü’l-Me’mün, 1984), 8/200; Dârukutnî, Ali b. Ömer, *es-Sünen* (Beyrut: Müessetu’r-Risâle, 2004), 5/274; Ebûbekir Ahmed b. Hüseyin b. Ali Beyhakî, *Sünenül’l-kübrâ* (Beyrut: Dâru’l-Ma’rife, 1346), 10/405.

kasidesini irâd ettiğinde, Allah Resûlü (s.a.v.) hoş karşılamakla kalmamış, üstelik kendisine üzerindeki hırkasını da hediye olarak vermiştir.¹² Züheyr'in kasidesi câhiliye kasidelerinde olduğu gibi, sevgilinin ismi ve cismi vasfıyla başlamasına rağmen, Hz. Peygamber (s.a.v.) tarafından dışlanmamıştır.

Şiirin cahiliye döneminde günümüzdeki medya işlevini üstlendiği bilinen bir gerçektir. O günün insanlarını yönlendirmek ve etkilemek için şiir en etkili vesile olarak sayılmaktaydı. Dolayısıyla Müslümanlar da zaman zaman bu etkili aracı kullanmaktan geri durmamışlardır. Mesela Hz. Peygamber (s.a.v.) savaşlarda Abdullah b. Ravâha (v. 8/629), Ka'b b. Mâlik (ö. 50/670) ve Hassân b. Sâbit (ö. 60/680) gibi Müslüman şairleri mekkelî müşriklerin hicvine teşvik etmiştir. Bu konu rivâyette şöyle geçmektedir: *أهْجُوا فَرِيْشًا، فَإِنَّهُ أَشَدُّ عَلَيْهَا مِنْ رَشَقٍ بِالْبَيْتِ* "Siz de Kureyşlileri hiciv ve tahkir ediniz! Çünkü hiciv, onlara ok yağdırmaktan daha ağır gelir".¹³ Her ne kadar Kur'an-ı Kerim'de şairlik ve şiir vasfı Hz. Peygamber'den (s.a.v.) nefyedilmişse de, bu durum şiirin kötü ve pespaye bir uğraş olduğunu göstermez. Çünkü Hz. Peygamber'in (s.a.v.) hayatına baktığımız zaman, birçok sahâbîyi şiir söylemeye teşvik ettiğini, hatta cahiliye dönemine ait bazı şairlerin şiirlerini dinlediğini görmekteyiz. Bu bağlamda sahâbîlerin bazıları Hz. Peygamber'in (s.a.v.) talebi üzerine, hatta bir mecliste ona onlarca cahiliye şiiri dinlettikleri de rivâyetler arasındadır.¹⁴ Hatta bir seferinde Allah'ın vahdaniyetini konu edinen Lebid'in (v. 40/660) bir şiirini dinlediğinde çok hoşuna gidip, defalarca tekrar etmiş ve şunu söylemiştir: "Lebid'in şiirindeki en doğru söz şu olsa gerek":¹⁵

–أَلَا كُلُّ شَيْءٍ مَا خَلَا اللَّهَ بَاطِلٌ | وَكُلُّ نَعِيمٍ لَا مَحَالَةَ زَائِلٌ¹⁶

İyi biliniz ki Allah'tan başka her şey batıldır

*Her nimette şüphesiz zevâle mahkûmdur*¹⁷

Sahâbîlerin çoğu şiir edebî zevk sahibi insanlardı. Tabiatlarında bulunan edebî zevkten dolayı da şiir, nesir ve Hz. Peygamber'e (s.a.v.) ait olan hadislerden, özellikle de *Cevâmi'u'l-Kelim*'den manevî tadın yanı sıra, edebî tat da almaktadılar. Sahâbîler arasında onlarca şairin bulunduğu bahsedilmektedir. Haşşân b. Sâbit, Abdullah b. Revâha, Zibrikân b. Bedr (v. 45/665) onların en meşhurlarından sayılmaktadır. Sahâbîler edebî zevki İslâmîyet'ten önce te-

¹² İbnü'l 'Arabî, Ebu Bekir b. el-Arabî, *Ehkâmü'l Kur'an* (Lubnan: Darü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2003), 3/469.

¹³ Müslim, *Sahihu'l-Müslim*, "Fezâilu's-Sahâbe", 6550.

¹⁴ İbn Hanbel, *Müsned*, 32/217.

¹⁵ Buhârî, "Bedü'l-Vehî" 26.

¹⁶ Ebu Akil Lebid b. Rabî'a Lebid, *Divân-i Lebid* (Lubnan: Darü'l-Marife, 2004), 1/85.

¹⁷ Süleyman Tülüçü, "Lebid b. Rebîa", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV yayınları, 1989).

varüs etmişlerdir. Nitekim İslâmiyet'ten kısa zaman önce, Nâbîga ez-Züb-yânî'nin (v. 604) Ukâz panayırında kırmızıya çalan çadırını kurup hakimiyet etmesi bilinen bir husustur.¹⁸ Yine Hz. Ömer (r.a.) şiir zevkinin yanı sıra, zaman zaman şiir tenkidini yapar, cahiliye şairleri hakkında görüş beyan ettiğine dair rivâyetler mevcuttur.¹⁹ Bazen de Hz. Ömer (r.a.) mescitte şiir rivâyet edenlere karşı çıktığı da görülmüştür. Ancak sahâbîler onun bu tutumuna karşı çıkıp, delil ile onu susturmuşlardır. Şu hadise bu konuda örnek olarak zikredilebilir. Bir gün Hassân b. Sâbit mescitte yüksek sesle şiir okurken, Hz. Ömer (r.a.) ona: *mescidin içinde deve gibi sesini niye yükseltiyorsun? Diye serzenişte bulununca, Hassân b. Sâbit: ey Ömer! Bizi rahat bırak! Sen iyi biliyorsun ki ben bu mescitte makam ve fazilet olarak senden daha üstün kimsenin yanında-Hz. Peygamber (s.a.v.)'i kastederek-şiir okurdum, o da bana itiraz etmezdi.* Diye karşılık vermiştir. Hz. Ömer (r.a.) da bu cevabı duyunca: *aslında sen doğru söylüyorsun,* diye karşılık verdiği aktarılmıştır.²⁰ Yine sahâbî olan Câbir b. Semure'nin şöyle dediği rivâyet edilmiştir: *Ben yüz seferden belki daha fazla, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in yanında sahâbîlerin şiir naklettiklerini, hatta cahiliye dönemine ait olayları bile dile getirdiklerine şahidim.* Hz. Peygamber (s.a.v.)'bu olan bitenlere karşı sadece tebessüm ederdi.²¹

Sahâbîlerin birçoğu sıradan şiir şöyle dursun, hatta gazel duymaktan bile zevk aldıkları aktarılmıştır. "*Hibrü'l-ümme, Tercümânü'l-Kur'ân*" unvanlarıyla anılan Abdullah b. Abbas (v. 68/687) bile Mescid-i Nebevî'de *teşbîb ve nesîb* dinlemekten kendini alamamaktadır. İbn Abbas, gazel yazıp rivâyet etmesiyle meşhur olan Ömer b. Ebû Rebîa'yi (v. 93/711) görünce, ona hurmet eder, şiirlerini mescid-i Nebevî'de dinler, hatta onu şiir söylemeye teşvik ettiği de rivâyet edilmiştir.²²

Hem Hadis, hem diğer kaynaklarda şiir sanatının lehine aktarılan birçok diğer rivâyeti de burada zikretmek mümkündür. Ancak makalenin uzamamasından dolayı, yukarıda aktardığımız meşhur rivâyetlerin nakliyle yetinip, her iki grup rivâyetlerin tahliline geçeceğiz.

IV. Rivâyetlerin Değerlendirilmesi

İlk önce şiir sanatını yeren rivâyetleri ele alalım. Şiir ve şairlerin aleyhine

¹⁸ Ebü'l-Feth Fethuddin Muhammed b. Muhammed İbn Seyyedünnâs, *Menhu'l-Mineh* (Dımaşk: Dâru'l-Fikir, 1987), 8.

¹⁹ Ebu Alî el-Hasan b. Reşîk el-Kayrevânî İbn Reşîk, *el-Umde fi mahâsini'ş-şiir ve âdâbihi* (Kahire: Dâru'l-Cil, 1981), 1/94.

²⁰ Muhyiddin Dervîş Dervîş, *İ'râbü'l-Kur'âni'l-Kerîm* (Dımaşk: Dâru'l-İrşâd, 1415), 7/151.

²¹ İbn Hanbel, *Müsned*, 34/436; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef fi'l-ehâdis ve'lâsâr*, 5/278.

²² Ebü'l-Hasan Muhammed b. Yezîd Müberred, *el-Kâmil, el-Fâdil* (Kahire: Daru'l-Kütübî'l-Misriyye, 1421), 11.

kullanılan ve yukarıda zikri geçen Şu'arâ sûresinin ilgili âyetleri, âlimlerin kahir ekseriyetine göre, müşrik şairlere yöneliktir.²³ Müşrik şairler şiirleri vasıtasıyla İslâm ve Müslümanları hedef almaktaydılar. Sadece bununla kalmayıp, Hz.Peygamber (s.a.v.)'i hiciv eder, İslâmiyet'in yayılmasına karşı, şiir sanatını etkili bir vesile olarak kullanmaktaydılar.²⁴ Müşrik şairler bu konuda o kadar ileriye gitmişlerdir ki, şiir melekelerini kullanmak suretiyle, Müslüman afife hanımların ırzına bile dil uzatmaktaydılar.²⁵ Şu hususu da unutmamak lazım ki, Müşrikler Kur'an'ı şairin sözü diye nitelendirdiklerinde, zikri geçen âyetler onların bu iddalarını bertaraf etmek için indirilmiş, Kur'an üslubunun şairlerin üslup ve sözünden apayrı olduğunu vurgulamıştır. İbn Ömer'den (r.a.) gelen rivâyete gelince, âlimler bu rivâyetin müstehcen şiirleri hakkında olduğunu söylemişlerdir. İmam Şâfiî zikri geçen Hadis hakkında fikrini şöyle beyan etmiştir: *Bu hadis muhtevası yalan, hiciv içeren, müstehcen şiirler hakkındadır. Yine eğer bir kimseyi şiir ile uğraşmak Kur'an ve İslâmi ilimlerden uzaklaştırıyorsa, bu Hadis ona da sadıktır.*²⁶ "Sizden birinin içine, onu bozacak irin dolması, şiir dolmasından hayırlıdır"²⁷ hadisi de her şiir ezberleyen için geçerli olmayıp, kendisini tam olarak hiciv, medih, iftihar ve istihcân dolu şiirlere adayan ve böylelikle Kur'an ve diğer faydalı metinlerden uzaklaşan kimseye sadıktır.²⁸ Çünkü İslâm tarihi boyunca binlerce şiir ezberlemiş olan, kendisi de şair ve hafız olan yüzlerce âlimin biyografisini görmek mümkündür.

İmam Nevevî (v. 676/1277), Ebû Saîd el-Hudrî kanalıyla gelen Hadis hakkında şu değerlendirmeyi yapmıştır: *bazılar bu hadis ile istinâden her türlü şiiri mekruh görmüşler. Bu yaklaşım doğru değildir. Şiir söylemek ve ezberlemek-müstehcenlik ve lanet etme muhtevaya sahip olmaması kaydıyla-mubah bir iştir, âlimlerin genel görüşü de bu yöndedir*²⁹ İmrulkays aleyhine rivâyet edilen hadisler hakkında Ahmed Muhammed Şâkir (v.1892/1958) kanaatini şöyle beyan etmiştir: *bu hadis birçok yerde geçmesine rağmen, cerh tâdil âlimleri tarafından râvilerinin kimlikleri tespit edilememiştir. İmrulkays aleyhinde bir rivâyet Ebâ Cehm,³⁰ diğeri de Misat b. Ferve tarafından gelmiştir. Her ikisi de mechul râvidir.*

²³ Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerir Taberî, *Câmiu'l-beyân an te'vîli'l-Kur'an*, nşr. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türki (Kahire: Dâru Hicr, 2001), 17/672.

²⁴ İbn Reşîk, *el-Umde fi mahâsini'ş-şiir ve âdâbihi*, 1/81.

²⁵ Müslim, *Sahihu'l-Müslim*, "Kitâbu'l-Cihâd" 119.

²⁶ Ebû'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb el-Basrî el-Mâverdi, *en-Nüket ve'l-Uyûn* (Beyrut: Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, ts.), 17/208.

²⁷ Buhârî, "Edeb", 92.

²⁸ Ebû'l-Avn Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Sâlim es-Seffârîni, *Ğızâ'ü'l-elbâb şerhu Manzûmeti'l-âdâb* (Mısır: Müessesetu Kurtube, 1988), 2/11.

²⁹ Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî en-Nevevî, *Şerhu'n-Nevevî alâ Sahihi Müslim* (Beyrut: Daru İhyai't-Turasi'l-Arabi, 1392), 6/530.

³⁰ İbn Adî, Abdullah b. Adî el-Curcânî, *el-Kâmil fi duefâi'r-ricâl*, 5/136.

Dolayısıyla bunlar birbirine tutmayan çok zayıf rivâyetlerdir. Öyle ki bunun gibilerle ihticâc olunmaz.³¹

Hz. Ömer'in bazı şairlere karşı sert davranıp tembih etmesi, aslında şair olduklarından dolayı değil, şiiri belirli şahısların aleyhine çirkin hiciv malzemesi olarak kullanmalarından kaynaklanmıştır. Hatta onun tembihi de hiciv edilen kişinin şikâyetinden sonra gerçekleşmiştir.³² Yatsı namazından sonra şiir okuyanın namazının kabul edilmediğine dair rivâyet hakkında İbn Kesir (v. 774/1373): *bu tarik ile rivâyet edilen ve zikri geçen Hadis garip bir Hadistir. Ayrıca Şhâh-ı Sitte'nin hiçbirinde bu Hadis rivâyet edilmemiştir,*³³ şeklinde kanaatini belirtmiştir. Bu ifadeler zikri geçen hadisin İbn Kesir nezdinde zayıf olduğu anlaşılmaktadır.

İmam Şafî büyük fakih ve muhaddis olmasına rağmen, binlerce şiiri ezberlemiştir. Özellikle de Benî Hüzeyl kabilesine ait şiirlerinin râvisi olarak da bilinmektedir. İmam Şafî sadece Hüzeyl kabilesinin salt bir şiir raviri değil, aynı zamanda onlara ait şiirlerinin irabı, şerhi ve garip kelimelerin açıklamasını yapmaktaydı. Hatta Asmaî (v. 216/831) Hüzeyl kabilesine ait şiirleri İmam Şafî'den aldığını aktarmaktadır.³⁴ İmam Şafî'nin şiir sevki hatta kendisinin de şair oluşu hakkında kimsenin süphesi yoktur. Eğer şiirle iştigal etmek ve şiir söylemeyi âlimlerin şan ve şahsiyetine yakışmayan bir uğraş olarak addetseydi, ne şiir söyler ne de rivâyet ederdi. Hâlbuki şiirin rivâyeti şöyle dursun, onlarca beyit içeren bir divanı bile günümüze kadar gelmiştir. Dolayısıyla şiir sanatının alyhine ondan rivâyet edilen şiir mısraları da ona ait olmaması gerekmektedir. Çünkü şiir sanatının âlimlere yakışmadığına dair mısraların devamında, muhteva olarak İmam Şafî'nin şân, büyüklüğü ve tevazusuna uymayan şöyle bir şiir mısrası mevcuttur:

—جعلت الناس كلهم عبيدي | ولولا خشية الرحمن ربي

Eğer Rahmân olan Allah'ın korkusu olmasaydı

*Ben bütün insanları kendime köle ederdim*³⁵

Aslında şiir sanatının değerli olduğuna dair en güçlü delil Şuarâ süresinin 227. âyette geçen istisnâdır. Bu âyetin istisnasında müşrik şairler, aynı zamanda çirkin amaçlarla şiir sanatını kullanan şairler, net bir şekilde Müslüman şairlerden ayrılmıştır. Dolayısıyla da şiir sanatına karşı hiçbir itiraza mahal bırakılmayacak kadar âşikardır. Bunun yanı sıra Hz. Peygamber'in (s.a.v.)

³¹ İbn. Hanbel, *Müsned*, 6/530; Ebû Fihri Mahmûd b. Muhammed Şâkir, *Każıyyetü'ş-şi'ri'l-câhili fi kitâbi İbn Sellâm* (Mısır: Matbatu'l Medenî, ts.), 16.

³² Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve ş-şuarâ*, nşr. Şeyh Muhammed Abdülmun'im el-Aryân), (Beirut: Dâru İhyâ'î'l-ulûm, 1987), 316.

³³ İbn Kesir, *Teşîru'l-Kur'âni'l-azim*, 6/591.

³⁴ Ebî Saîd Hasan b. Hüsyn Sekrî, *Eş'ârü'l-Hüzeliyyin* (Kahire: Matbatu'l Medenî, 1965), 1/3.

³⁵ Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Ali el-Beyhakî, *Menâkıbü'ş-Şâfi'i* (Kahire: Mektebetu Dâru't-Turâs, 1970), 2/62.

Hassân b. Sâbit ve diğer şairlere olan teşvik ve iltifatı muteber Hadis eserlerinde değişik lafızlarla zikredilmiştir ki sıhhat bakımından çoğu sahih derecesine ulaşmıştır.³⁶ Hz. Ayşe'nin (r.a.) rivâyet ettiği: “*şiiir sözdür, güzeli güzel, çirkinini de çirkindir*”³⁷ Hadiste sahih bir hadistir.³⁸

Yine Ka'b b. Zühayr'ın Mescid-i Nebevî'ye gelerek Hz. Peygamber (s.a.v.) nezdinde *Burde* adıyla anılan uzun kasidesinin takdimi de birçok tarikattan rivâyet edilip sıhhat derecesine haiz olmuştur.³⁹ Ka'b b. Zühayr'ın kasidesi konusunda Kurtubî (v. 671/1273) dikkat çeken şöyle bir değerlendirmede bulunmuştur: *bu kasidede her türlü bedî' istiareleri görmek mümkündür. Mesela Ka'b bir beytinde sevgilinin ağız suyunun tadını şaraba benzetmiştir. Hz. Peygamber (s.a.v.) bunu da dinlemiş ve inkârda bulunmamıştır.*⁴⁰

Diğer yandan hiç kimse sahâbilerin ecdadından kalmış şiir rivâyetini bırakmalarını iddia edemez. Kur'ân'ın sahâbeyi kendisine meşgul edip, şiir okuma ve rivâyet etmeyi zayıflattığı doğrudur. Ancak sahâbilerin Kur'ân'ın inişinden sonra, şiir sanatını tam olarak terk edip, ona karşı soğuk davrandıkları doğru bir yaklaşım olmasa gerek. Çünkü hem insaflı mürikler, hem de sahâbe nesli Kur'ân üslubunu şiir ve hutbe üslubundan hemen ayırt edebilecek kadar yüksek edebi zevke sahiptiler. Mesela bu konuda Utbe b. Rebîa'nın (v. 2/624) sözü meşhurdur: *Allah'a and olsun! Öyle bir söz işittim ki, daha önce buna benzer asla işitemiştim. Allah'a and olsun ki bu kelimeler ne şiir ne sihir ne de kehanettir.*⁴¹ Câbir b. Semure'nin cahiliye dönemine ait sahâbilerin şiir ve hatıralarını Hz. Peygamber in' (s.a.v.) nezdinde rivâyet ettiklerinde, itiraz atmeyip tebesüm ettiğine dair rivâyet de *Hasen* derecesine ulaşmıştır.⁴² Daha önce de zikredildiği gibi, İbn Abbâs (r.a.) gibi büyük şahsiyet ve müfessir Mescid-i Nebevî'nin içinde, Ömer b. Ebû Rebî'a'yı şiire teşvik edip, şiirini dinleyip, hatta onun *Râiyye* adlı uzun gazelini ezberlediğine dair rivâyetler mevcuttur. Ömer b. Ebu Rebia'nın sevgilisiyle macerasını anlatan bu kasideyi itiraz etmeden, hatta zevk ile dinleyen ve ezberleyen İbn Abbâs'ın, ahlâkî, felsefî, hammâsi gibi diğer şiir sanatına karşı soğuk davranması artık düşünülemez. Hatta bir gün İbn Abbâs (r.a.) Ömer b. Ebû Rebîa'nın şiirini Mescid-i Nebevî'de dinlerken Nâfi'b. Ezrak (v. 65/685) -bu zat daha sonra haricilerin öncülerinden oldu. Ona uyanlara da Ezârika denildi- tarafından *mescid-i Nebevî'de nasıl böyle şiirler*

³⁶ Buhârî, “Magâzi” 28.

³⁷ Ebû Ya'lâ, Ahmed b. Ali b. Müsennâ, *Müsnedü Ebi Ya'la el Mevsili*, 8/200.

³⁸ Elbânî, Nâsirüddin, *Silsiletü'l-eḥâdîsi'z-za'ife* (Riyad: Mektebetü'l-Maârif, 2002), 1/808.

³⁹ Ebû Abdullah Muhammed el-Hâkim Neysâbüri, *el-Müstedrek ale's-sahihayn*, nşr. Mustafa Abdülkadir el-Atâ (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-'Ilmiyye, 2002), 3/673.

⁴⁰ Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Ebubekir Kurtubî, *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'ân* (Beyrut: Müessesetu'r-Risale, 2006), 13/147.

⁴¹ Ebû Abdillâh Muhammed b. İshâk b. Yesâr b. Hiyâr el-Muttalibî el-Kureşî el-Medenî, İbn İshâk, *Sîretü İbn İshâk* (Beyrut: Daru'l-Fikir, 1978), 208.

⁴² İbn Hanbel, *Müsned*, 34/436.

dinlersin! Gibi İfadelerle azarladığında, İbn Abbâs'ın: *biz onun şiirlerini hoş görüyoruz* şeklindeki cevabı dikkate şâyandır.⁴³ Yani sana abes gelse de, bize göre gazel abes değerlidir, demek istemiştir. İslâm âlimleri ancak müşahhas ve bilinen bir kadını hedef alan ve avrat yerlerini vasıf edip, onu toplumda teşhir eden *nesib* ve *teşbib*'i haram addedip, onun dışında yalan içermeyen, müstehcen muhtevaya sahip olmayan, her türlü şiirin söylemesini, ezberlemesini mubah saymışlardır.⁴⁴

Râvîsi Hz. Ayşe (r.a.) olan ve şiir sanatını müşriklere ok yağıdırmaktan daha ağır geldiğini dile getiren rivâyetin Hadis âlimleri tarafından sened açısından sahih kabul edilmiştir.⁴⁵ Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Lebid'in şiirini dillendirip, hoşuna gitmesine dair rivâyette sahih bir rivâyettir.⁴⁶ Hz. Ömer'in bazı şairlere karşı haklı olarak veya birisinin şikâyeti üzerinden sert davranması normal olarak algılanabilir. Ancak arasına Hassân b. Sâbit gibi şairlere karşı sebepsiz bir şekilde sert ve celâli davranmasını, şeriat ve İslâmiyet'in hükmü olmaktan daha ziyade, onun şahsi kişilik ve tabiatına irtibatlandırmak daha uygun olacaktır. Çünkü diğer rivâyetlerde de belirtildiği gibi, Hz. Ömer'in (r.a.) nev'i şahsına münhasır tabiatı, onu birçok olay karşısında celâli ve fevri davranmasına neden olmuştur.

Yukarıda zikrettiğimiz delillerle birlikte, şiir sanatının lehine olabilecek onlarca rivâyetle birlikte, âlimlerin görüşü de mevcuttur. Ancak burada uzatmak amacıyla, en mütedâvil ve meşhur rivâyetlerin zikriyle yetinilmiştir.

Önyargılardan bağımsız bir şekilde, yukarıda geçen rivâyetlerin tahliline baktığımız zaman, şiir sanatının lehine olan delillerin kuvvetli olmasıyla birlikte, güzellik, estetik ve sanata meyyal olan insan fitratına da uygun düştüğünü görmekteyiz. Şiirin aleyhine sayılabilecek rivâyetlere gelince, birçoğunun zayıf olmasıyla birlikte, sağlam olarak aktarılanların da zaman zaman bağlamından koparılıp, yanlış anlaşılmalara maruz kaldıklarını söylemek mümkündür. Şiir sanatı eğer zatı itibarıyla kötü olsaydı, İslâm tarihi boyunca yüzlerce büyük âlimlerin şair olmaları mümkün olmazdı. Dolayısıyla bir konuda doğru sonuca varabilmek için, çelişkili olan bütün rivâyetleri ele alıp, değerlendirmeye tabi tutmak bizi en doğru sonuca götürmesi açısından önemlidir.

V. Sonuç

Rivâyetlerin tahlili ve Kur'ân'ın estetik yönünü dikkate aldığımız zaman, İslâm'ın insanların ruhi ve cismi yücelmesini hedeflemiştir. İslâm medeniyeti şiir sanatı dâhil her türlü sanat, estetik, güzellik ve inceliğe önem vermiştir.

⁴³ Abbâs Mahmud Akkâd, *Ömer b. Ebî Rebî'a şâ'irü'l-gazel* (Mısır: Daru'l-Maârif, 1964), 15.

⁴⁴ Ebü'l-Avn Şemsüddin Muhammed b. Ahmed b. Sâlim es-Seffârîni, *Gizâ'ü'l-elbâb şerhu Manzûmeti'l-âdâb*, 180.

⁴⁵ Müslim, "Fedâilü's-Sahâbe" 157.

⁴⁶ Buhârî, "Kitabu'l-Edeb" 90.

İslâm dini insanlık medeniyetine katkıda bulunan, insanları ve medeniyetleri bir araya getiren, kültür ve sanata katkıda bulunan, insanın hayal dünyasını genişletip, önlere yeni ufuklar açan, ruhu ve cismi okşayan, her türlü sanat ve estetiği değerli görüp, destek vermiştir. Çünkü İslâm'ın hedefi de insanların ruhlarını yüceltmek, kalplerini temizliğe kavuşturmak ve insanları fitrat-ı selîme kavuşturmasıdır. Şiir sanatından da ancak fitrat-ı sâlim ve zevk-i selime sahip olan insanlar tat alabilmektedir. İslâm tarihi boyunca değişik dillerde ve farklı coğrafyalarda büyük şahsiyetler tarafından onbinlerce ifrâni, hammâsi, ahlaki, ilmi, felsefi ve milli kasideler, gazeller, rubailer, mesneviler ortaya konulmuştur. Diğer sanatlarda olduğu gibi, İslâm'ın zengin şiir kültürü, sadece Müslümanların değeri değil, aynı zamanda dünya halkının mirası sayılmaktadır. Dolayısıyla şiir sanatı İslâm medeniyetinin temel taşlarından birisini oluşturmaktadır. Şiir sanatını görmezlikten gelip, onu küçümseme gibi tutumların sergilenmesi, görmezlikten gelinmesi, aslında İslâm'ın önemli kültür ve medeniyet köşesinin ihmali demektir.

İslâm'ın hiçbir döneminde, hiçbir Müslüman hükümdar şiir sanatına karşı olmamış, tam tersine, şiir sanatının gelişmesinde katkılar ve yatırımlarda bulunulmuştur. Hatta örf, gelenek ve âdâp sınırlarını çiğneyen, sivri ve incitici dil ile toplumsal ve siyasi hayatı eleştiren şairlere karşı bile göz yumulmuş, müsamahakâr davranılmıştır. İslâm tarihinde bazı şairlerin azarlanması, hapse atılması veya sürgün edilmesi gibi olayları olmuşsa da-şahsi, mezhebi gibi garazlı düşmanlıklar hariç-ashında ferdi hakların yerine getirilmesi ve adaletin temini için gerçekleşmiş olup, şiir sanatına karşı düşmanlıktan asla kaynaklanmamıştır. Heykel, mimari, resim, hat, kabartma, minyatür, tezhip gibi suskun sanatların tarsine, şiir sanatı maddenin letafeti açısından daha latif, daha sesli ve manaya daha yakındır. Dolayısıyla ruhları okşayan böyle ulvi sanata karşı İslâm'ın karşı çıkması, asla düşünülemez.

“Şâirler ve Şiir Hakkındaki Rivâyetlerin Tahlihi”

Abstract: It is possible to encounter many rumors against the art of poetry in Islamic literature. Therefore, the attitude of scholars towards the art of poetry has changed. While some of them had a cold attitude towards the art of poetry, some of them did not only sing and praise poetry, but regarded poetry as an effective means to transfer religious, moral, literary, philosophical and national values to future generations. Of course, both perspectives have their own religious basis. In this article, the verses of both sides have been evaluated, and it has been tried to reach a healthy conclusion that is far from excess and understatement.

Citation: Nasseruddin MAZHARÎ, “Şâirler ve Şiir Hakkındaki Rivâyetlerin Tahlihi”, *Hadis Tetkikleri Dergisi HTD*, XXI/1, 2023, pp. 145-154.

Key words: Şiir Sanatı, Hadis, Şairler.